

РЕФЛЕКСІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ СКЛАДНИК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Полонська Тамара Костянтинівна

ORCID ID: 0000-0002-5717-1041

канд. пед. наук, старш. наук. співроб.,
провід. наук. співроб. відділу навчання іноземних мов
Інститут педагогіки НАПН України, Україна

Одним із пріоритетних напрямів сучасного вітчизняного освітнього процесу є формування та розвиток критичного мислення учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), у тому числі й гімназії, яка забезпечує базову середню освіту в 5–9 класах. Особливу актуальність проблема набула у зв'язку з проведенням реформи Нової української школи (НУШ). Зокрема, у Концепції НУШ [1] указано на необхідність розвитку критичного мислення як наскрізного вміння, що розвивається засобами усіх навчальних предметів, і є підґрунтям для формування компетентностей учнів. Цю ідею відображено також в Державному стандарті базової середньої освіти [2], де в результатах навчання учнів усіх освітніх галузей зафіксовано набуття ними навичок критичного мислення. Так, наприклад, освітня галузь іншомовної освіти має на меті *навчити учнів сприймати інформацію, висловлену іноземною мовою в умовах безпосереднього й опосередкованого міжкультурного спілкування, та критично оцінювати таку інформацію.*

Під критичним мисленням ми розуміємо здатність особистості до самостійного оцінювання дійсності, інформації, знань, думок і тверджень інших людей, уміння знаходити ефективні вирішення певних життєвих ситуацій.

Засобами іноземної мови, як і інших навчальних предметів, в учнів можна формувати риси критично мислячої людини, яка:

- завжди ясно розуміє мету, що стоїть перед нею, і питання, що обговорюється;
- ставить запитання щодо інформації, висновків чи поглядів;
- формує і висловлює думку незалежно від думок інших, самостійно;
- намагається бути зрозумілою, точною у висловлюваннях, ретельно добирати необхідну інформацію;
- використовує переконливу аргументацію, засновану на достовірній інформації, на фактах;
- прагне думати глибше, бути логічною і безпристрасною [3, с. 13].

Базова модель технології критичного мислення передбачає послідовність трьох етапів роботи з навчальним матеріалом на уроці: 1) виклику (стадія актуалізації наявних знань); 2) осмислення (стадія опанування нового матеріалу); 3) рефлексії (стадія закріплення вивченого матеріалу та підбиття підсумків).

Третій етап є вирішальним у розвитку критичного мислення учнів, оскільки його основними завданнями є не лише узагальнення та систематизація вивченого матеріалу, а також рефлексія (розмірковування) щодо процесу і результатів навчальної діяльності як власних, так і інших учнів.

У психології рефлексія визначається як розумовий процес, спрямований на аналіз, розуміння, усвідомлення себе (власних дій, поведінки, мовлення, досвіду, почуттів, станів, здібностей, характеру, ставлень до своїх завдань, призначення тощо). Тобто, рефлексія – це не просто знання або розуміння суб'єктом самого себе, а

й з'ясування того, як інші знають і розуміють його особистісні особливості, емоційні реакції та когнітивні уявлення, пов'язані з пізнанням.

Американська дослідниця питань критичного мислення Д. Халперн (D. Halpern), яка розробила популярну в США програму навчання критичного мислення, описує якості критично мислячої людини, котрі можна опанувати у ЗЗСО. Це, зокрема:

1. Готовність до планування (як «невидимий і дуже важливий крок до критичного мислення», послідовний розгляд кроків).
2. Гнучкість (як «готовність розглядати нові варіанти, намагатися зробити щось інше, змінювати свою точку зору»).

3. Наполегливість (як «готовність взятися за вирішення завдання, що вимагає напруження розуму»).

4. Готовність виправляти свої помилки (як прагнення до пошуку причин власних помилок, здатність «визнати свої стратегії дії неефективними і відкинути їх, обираючи нові й удосконалюючи своє мислення»).

5. Усвідомлення (як рефлексія власного розумового процесу, «спостереження за власними діями при просуванні до мети»).

6. Пошук компромісних рішень (як вміння «знаходити рішення, які могли б задовольнити більшість») [4, с.17–18].

Особливої уваги серед описаних якостей заслуговує, на нашу думку, рефлексивний компонент критичного мислення. Р. Бустром (R. Bostrom) у книзі «Розвиток творчого і критичного мислення» рефлексивне мислення вбачає у фокусуванні уваги людини, що означає ретельне зважування, оцінку і вибір. У процесі рефлексії та інформація, що була новою, стає привласненою, перетворюється у власне знання [5, с. 122].

Аналізуючи функції двох перших фаз технології розвитку критичного мислення, можна зробити висновок про те, що, по суті, рефлексивний аналіз та оцінка пронизують усі етапи роботи. Однак рефлексія на фазах виклику та реалізації має інші форми і функції. На третьому етапі рефлексія процесу стає основною метою діяльності учнів і вчителя. Важливо, щоб у процесі рефлексії учні самостійно могли оцінювати свій шлях від пред'явлення нового матеріалу до його осмислення, формувати особисту думку щодо навчального матеріалу тощо. Рефлексія передбачає вміння учнів не лише аналізувати отриману інформацію, а й уміти її застосовувати в реальному житті.

На рефлексивному етапі на уроках іноземної мови в гімназії доцільно використовувати такі методи критичного мислення: *Сінквейн. Кластер. ПРЕС. Шкала думок. Риб'яча кістка. Займи позицію. ПМЦ («Плюс–Мінус–Цікаво»)*. Підведення підсумків. Есе та інші.

Цікавим, на нашу думку, є прийом рефлексії у формі **сінквейна** (від фр. *Cinq* – п'ять), тобто вірша з п'яти рядків, написаного за певними правилами, а саме:

перший рядок – назва теми одним словом (як правило, іменником, але можна і займенником);

другий рядок – опис теми двома словами (прикметниками або дієприкметниками);

третій рядок – опис дії в межах теми трьома словами (дієсловами);

четвертий рядок – фраза з чотирьох слів, що показує відношення до теми (почуття однією фразою);

п'ятий рядок – резюме, висновок (зазвичай, синонім першого слова, виражений будь-якою частиною мови).

Наприклад: Сінквейн “Madonna” (Мадонна).

1. Madonna (Мадонна).
2. Persistent, talented (Наполеглива, талановита).
3. Sings, dances, creates (Співає, танцює, творить).
4. Changed pop music forever (Змінила поп-музику назавжди).
5. Pop-star (Поп-зірка).

Лаконічність форми зазначеного вище методу розвиває здатність резюмувати інформацію, висловлювати думку декількома значущими словами, ємними і короткими висловами. Сінквейн можна пропонувати як індивідуальне самостійне завдання, так і для роботи в парах.

Використання методів критичного мислення на стадії рефлексії, як і на двох перших етапах, активізує пізнавальну діяльність учнів гімназії, мотивує їх до вивчення іноземної мови, підвищує результативність навчання, сприяє розвитку творчих здібностей, навчає критично оцінювати інформацію та розв’язувати певну проблему, формує предметну та ключові компетентності підлітків для майбутнього життя.

Список використаних джерел:

1. *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти.* (2016). Київ: МОН України.
2. *Державний стандарт базової середньої освіти.* № 898. (2020). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>
3. Пометун, О. І. (2020). *Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи.* Київ: Вид. дім «Освіта».
4. Halpern, D. (2003). *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking.* New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Publishers.
5. Бустром, Р. (2000). *Развитие творческого и критического мышления.* Москва: Открытое общество.